

Rešeršní činnost

Rešeršní strategie a věcné vyhledávání

4. 4. 2008

přednášející: Silvie Kořínková Presová

presova@phil.muni.cz

Kabinet informačních studií a knihovnictví, FF MU

Věcné vyhledávání/subject searching

☞ tj. vyhledávání, kdy uživatel/rešeršér usiluje o nalezení dokumentů k určitému tématu (X uživatel ví, jaký dokument hledá, zná např. autora, část titulu apod.)

Jeden z klíčových problémů při vyhledávání v rešeršních systémech:

Jaké vyhledávací výrazy by měly být vybrány pro formulaci dotazu?

→ *Odkud by měly být termíny vybrány?*

Výběr termínu pro formulaci dotazu a ladění řešerše

Rešeršér – dva základní okruhy zdrojů termínů:

- ☞ během interakce s uživatelem před a během vyhledávání
- ☞ během interakce s řešeršním systémem

Interaction in Information Retrieval : Selection and Effectiveness of Search Terms / A. Spink, T. Saracevic

---

Výzkum zdrojů a efektivity využití vyhl. výrazů během zprostředkovaného online vyhledávání.

Identifikace 5-ti zdrojů:

- ☞ **dotaz uživatele** – termíny získané z písemně formulované žádosti, formulace informačního problému
- ☞ **interakce s uživatelem** – využití jeho znalostní struktury, termíny navržené uživatelem během interakce
- ☞ **termíny navržené řešeršérem** – před či během vyhledávání
- ☞ **řízené slovníky**
- ☞ **termíny zpětné vazby, tj. získané z vyhledaných záznamů** – termíny navržené uživatelem či řešeršérem z vyhledaných záznamů, které byly uživatelem uznány jako relevantní

Věcné vyhledávání/subject searching

Dva způsoby:

- ☞ pomocí pořadacích znaků/prvků věcných sj – deskriptorů, předmětových hesel, klasifikačních znaků
- ☞ pomocí přirozeného jazyka
- ☞ V praxi se doporučuje kombinovat vyhledávání pomocí přirozeného jazyka i pomocí věcného SJ – obojí v konkrétních případech přispívá ke zlepšení přesnosti a úplnosti

Důležité termíny

- ☞ **věcný SJ** – umělý jazyk, „jazyk používaný pro zpracování dokumentů pomocí věcných údajů s cílem umožnit vyhledávání dokumentů podle obsahu“ (TDKIV)
  - ☞ *„Selekční jazyk je umělý jazyk určený pro vyjádření obsahu dokumentů. Skládá se z řízeného (strukturovaného) souboru lexikálních jednotek (pořádacích znaků) - řízeného slovníku, pravidel jejich tvorby a pravidel jejich užívání při věcném zpracování a vyhledávání dokumentů“ (přednáška J. Schwarz - Selekční jazyky 1, 15.10.2004)*
- ☞ **přirozený jazyk v IR** – jazyk, kterým lidé mluví a píší, není pro potřeby IR limitován a definován (týče se slovníku, syntaxe, sémantiky, vztahů)
  - jazyk užívaný pro formulaci dotazu bez „konzultace“ řízeného slovníku

Formulace dotazu a ladění rešerše

Jde o základní okruhy využití přirozeného a selekčního jazyka.

Formulace dotazu viz přednáška č. 2 – formulace rešeršního dotaz

Ladění rešerše – query expansion (Shiri, 2002)

- ☞ **manuální** – uživatel se rozhodne, jak může být výsledek rešerše využit pro další úpravu dotazu
- ☞ **interaktivní** – uživatelé vybírají systémem navržené vyhl. výrazy (např. LLIS, ProQuest)
- ☞ **automatické** – vyhledané dokumenty, které označil uživatel jako relevantní jsou systémem vyhodnoceny (určení sady vyhl. výrazů pro nové hledání) a je provedeno nové vyhledávání

Efektivní věcné vyhledávání vyžaduje následující druhy znalostí:

- ➡ znalost polí, které mohou být pro vyhledávání využity a jejich charakteristiky
- ➡ znalost věcného SJ, který systém využívá
- ➡ znalost strategií, kde a jak je aplikovat
- ➡ znalost vyhledávacích možností systému a jak je použít
- ➡ znalost tématu
- ➡ znalost toho, jak převést informační potřebu na informační dotaz (Poo, 2005)

Selekční jazyk - usnadňuje vyhledávání tím, že

- ☞ umožňuje kontrolovat synonyma a kvazisynonyma (tím zvyšuje úplnost - vyhledání relevantních informací v databázi)
např. v tezauru databáze **LLIS Indexing vocabularies**
Used for: Controlled vocabulary; Descriptors; Index languages; Index terms; Indexing languages; Vocabulary control
- ☞ umožňuje rozlišit homonyma, kvalifikátor v závorce (tím zlepšuje přesnost - vyloučení irelevantních výsledků)
např. **Soubor věcných autorit NK ČR** (SVA) význam (logika), postmodernismus (literatura), postmodernismus (kultura)
- ☞ vyzkoušejte vyhledávání v katalogu NK ČR – nejprve pomocí předmětu *postmodernismus* (zvolte vhodné pole), dále dle *postmodernismus literatura*
- ☞ poskytuje vysvětlující poznámky
např. v tezauru db **LISA Information retrieval** [+] *Very general - avoid if possible*
? jaká je poznámka v tezauru ProQuest pro **Vocabularies & taxonomies**

Selekční jazyk - usnadňuje vyhledávání tím, že

- ☞ **zobrazuje vztahy** – hierarchické, asociace, ekvivalence – využití při specifikaci či zobecnění dotazu
např. v db LISA hledáme **články o vertikálních portálech**
deskriptor *Vortals*, možnost rozšířit výsledek vyhledávání pomocí nadřazeného deskriptoru *Portals*
- ☞ **vyjadřuje termíny, které nejsou obsaženy v záznamu**

Selekční jazyk - usnadňuje vyhledávání tím, že

☞ **odstraňuje problémy se syntaxí**

Dokument je reprezentován těmito slovy
v přirozeném jazyku:

☞ **automobily, export, Spojené státy americké,
Japonsko**

Možné významy

☞ **export japonských automobilů do USA**

☞ **export amerických automobilů do Japonska**

Řešení v tezaurech – využití rolí

Řešení pomocí PH – dán kontext, hledání pomocí fráze

Selekční jazyk

- ☞ Při vyhodnocování relevantnosti výsledků vyhledávání (řazení vyhledaných záznamů) **mají selekční jazyky větší váhu než slova přirozeného jazyka**

PROČ?

- ☞ Termín SJ byl přiřazen dokumentu na základě obsahové analýzy, z toho plyne indexace/postižení významného tématu, a to je pro vyhodnocení dotazu relevantnější

příklad: db LLIS:

<http://www.hwwilson.com/Documentation/WilsonWeb/searchrules.htm>

Selekční jazyk – využití při taktikách

Zúžení dotazu:

- ☞ klíčová slova se kombinují s věcným selekčním jazykem
- ☞ kombinace množiny deskriptorů/hesel s podřazenými klíčovými slovy

Rozšíření dotazu:

- ☞ dodatečné uvedení širších jednotek věcného SJ, tj. těch, které jsou nadřazený použítým termínům (deskriptorům, předmětovým heslům) – ty naleznete v příslušných řízených slovnících
- ☞ uvedení jednotek věcného SJ jako klíčových slov (např. vyhledávání ve všech polích)

Selekční jazyk – slabé stránky

- **nedostatek specifičnosti**
např. v SVA - „víceslovné předložky“
- **není okamžitá aktualizace** – časová prodleva než je termín zahrnut, např. termín „folksonomy“ v LISA
- **některá témata mohou být při indexování opomenuta** – např. problematika vertikalizace portálů v db LISA
porovnejte článek *Image Indexing : How Can I Find a Nice Pair of Italian Shoes* v db LLIS, ProQuest
- **slova autora mohou být nesprávně interpretovaná** – nepochopení látky

Selekční jazyk – slabé stránky

- ☞ chyby v indexaci zapříčiňují ztráty
- ☞ řešeršéri se musí učit selekční jazyk
- ☞ **nekompatibilita** – znesnadnění paralel. vyhledávání, **bariéra snadné výměny**
- ☞ naleznete v tezauru db LISA deskriptor pro **Indexing vocabularies** (prefer. termín v LLIS)
- ☞ *anglická literatura* - notace **820** (DDC) X notace **PR** (LCC)
- ☞ časové ztráty související s tvorbou, údržbou a osvojením si SJ

Odlišný zkušenostní rámec indexátora a rešeršéra/uživatele

- ➡ **Uživatel popisuje něco, co nezná** (zejm. první fáze viz Gaslikova, 2. přednáška). **Na druhé straně indexátor má dokument v ruce**, „všechno je před ním“.
- ➡ Indexátor by měl zkoušet předvídat, podle jakých termínů budou vyhledávat uživatelé. **Jakou informaci jim daný dokument poskytne, že povede k uspokojení jejich informační potřeby?**
- ➡ porozumění tématu, chápání významu slov

Odlišný zkušenostní rámec indexátora a rešeršéra/uživatele

- ☞ Indexátoři neindexují dokumenty takovým způsobem, aby zachytili nekonečně mnoho rozmanitých dotazů.
- ☞ Většinou jsou indexována hlavní a dílčí témata, tj. *what is in the record*.
- ☞ Nekonečně mnoho dotazů může být uspokojeno dokumentem.
- ☞ Jde o úhel pohledu - *document-oriented approach* x *user-centered indexing*

- ☞ více viz Bates, 1998

Formulace dotazu pomocí SJ (2. přednáška)

Převod na termíny řízeného slovníku/věcného SJ

→ Odvíjí se od schopnosti řešeršera pracovat s věcným SJ (ale mnohé řešeršní systémy nabízejí řízené termíny dle zadání prvního dotazu)

Převod může mít různé podoby:

1. termín v seznamu je shodný s řízeným termínem
2. termín v seznamu je synonymem/ekvivalentem – více ekvivalentů – výběr významově shodného řízeného t.
3. pro termín v seznamu existuje pouze širší termín SJ – ztráta specifičnosti původního termínu
např. v LLIS nelze vyjádřit vertik. portály
4. pro termín v seznamu existují pouze specifičtější/podřazené termíny SJ – rozsah původního termínu je redukován
např. v SVA – nelze vyjádřit - organizace poznání

Formulace dotazu pomocí SJ - příklady

- požadavek: články týkající se vztahu knihoven a Webu 2.0
formulace dotazu: rešerši uskutečňte pomocí předmětového hesla/hesla z hesláře - (tj. v Subject) db LLIS
- Jakými jinými tematickými autoritami byste nahradili chybný termín organizace poznání/pořádání informací
- Jakými jinými tematickými autoritami byste nahradili chybný termín systém správy obsahu/redakční systém
- Nalezněte v katalogu MU dokumenty pojednávající o postavení žen v české společnosti (pomocí SVA)
- Nalezněte v katalogu MU dokumenty vztahující se k odívání, módě

Přirozený jazyk - výhody

---

1. **vysoká specifičnost ovlivňuje pozitivně přesnost** - např. vlastní jména (osob, institucí apod.)
2. **schopnost vyčerpávajícím způsobem pokrýt téma, zvyšuje úplnost** - neplatí u neanotovaných záznamů, zejména tam, kde je zahrnut abstrakt a plný text
3. **aktualizace** – nové termíny jsou okamžitě dostupné
4. **slova užitá autorem** – nemůže dojít k dezinterpretaci indexátorem
5. **snadnější výměna materiálu mezi databázemi** – jazyková neslučitelnost odstraněna
6. **není třeba se jazyku učit** (rodilý mluvčí)

Přirozený jazyk – slabé stránky

---

1. **intelektuální úsilí řešeršéra** – problém souvisící se synonymy (formulace dílčích dotazů) a homonymy (nutnost uvedení do kontextu)
2. **problémy se syntaxí** – nesprávné spojení termínů, asociace – řešení pomocí proximitních operátorů
3. **schopnost vyčerpávajícím způsobem pokrýt téma může vést ke ztrátě přesnosti**
4. **odlišná terminologie u jednotlivých autorů**

Povinná literatura

- ☞ Aitchison, J. *Thesaurus construction and use : a practical manual*. London : Aslib, 2000. Kapitola B1, *Is a thesaurus necessary?*, s. 5-7. ISBN 0851424465
- ☞ Chu, H. *Information representation and retrieval in the digital age*. Medford : Information Today, 2007. Kapitola 4, *Language in Information Representation and Retrieval*, s. 47-58.
- ☞ Spink, A., et. al. *Interaction in information retrieval : selection and effectiveness of search terms*. *Journal of the American Society for Information Science*, 1997, roč. 48, č. 8, s. 741-61.

Doplňující literatura

- ☞ Bates. **Indexing and Access for Digital Libraries and the Internet : Human, Database, and Domain Factors.** *Journal of the American Society for Information Science and Technology.* 1998, roč. 49, č. 13.
- ☞ Poo, D. C. C.; Khoo, C. S. G. **Online Catalog Subject Searching.** In *Encyclopedia of Library and Information Science 1* [online]. 2005, č. 1 [cit. 2007-02-27]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.dekker.com/sdek/abstract~db=enc~content=a713531961>
- ☞ Shiri, A. A., et. al. **Thesaurus-Assisted Search Term Selection and Query Expansion : A Review of User-Centred Studies.** *Knowledge Organization*, 2002, roč. 29, č. 1 (2002), s. 1-19. Dostupné též z WWW: http://eprints.cdlr.strath.ac.uk/2614/01/revie_thesaurusassisted.pdf